

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну
едукацију и
рехабилитацију

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП

Образовање и
рехабилитација
одраслих особа са
сметњама у
развоју и
проблемима у
понашању

Београд, 21. децембар
2022.

ЗБОРНИК РАДОВА

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП

**„ОБРАЗОВАЊЕ И РЕХАБИЛИТАЦИЈА ОДРАСЛИХ
ОСОБА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ И ПРОБЛЕМИМА У
ПОНАШАЊУ”**

Београд, 21. децембар 2022.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2022.

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП

„ОБРАЗОВАЊЕ И РЕХАБИЛИТАЦИЈА ОДРАСЛИХ ОСОБА СА СМЕТЊАМА У
РАЗВОЈУ И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ”

Београд, 21. децембар 2022. године

ЗБОРНИК РАДОВА

Рецензенти:

Проф. др Љубица Исаковић

Проф. др Биљана Милановић Доброта

Доц. др Марија Маљковић

Доц. др Бојана Дрљан

Издавач:

Универзитет у Београду

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)

11000 Београд, Високог Стевана 2

www.fasper.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Марина Шестић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Бранка Јаблан

Уредници:

Проф. др Тамара Ковачевић

Доц. др Слободан Банковић

Доц. др Ивана Арсенић

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Штампа омота и нарезивање ЦД:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)

Зборник радова ће бити публикован у електронском облику – ЦД

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-164-8

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 15. 11. 2022. године, Одлуком бр. 3/199 од 16. 11. 2022. године, усвојило је рецензије рукописа Зборника радова „Образовање и рехабилитација одраслих особа са сметњама у развоју и проблемима у понашању”.

Зборник је настао као резултат Пројекта „Образовање и рехабилитација одраслих особа са сметњама у развоју и проблемима у понашању” чију реализацију је сопственим средствима подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију. Руководилац Пројекта је проф. др Бранка Јаблан.

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„ОБРАЗОВАЊЕ И РЕХАБИЛИТАЦИЈА ОДРАСЛИХ
ОСОБА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ И ПРОБЛЕМИМА У
ПОНАШАЊУ”

Београд, 21. децембар 2022. године

**Програмски
одбор:**

- *Др Весна Јунић Павловић, редовни професор*
- *Др Александра Грбовић, редовни професор*
- *Др Мирјана Ђорђевић, ванредни професор*
- *Др Снежана Илић, ванредни професор*
- *Др Маја Ивановић, ванредни професор*
- *Др Предраг Теовановић, ванредни професор*
- *Др Миа Шешум, доцент*

**Организациони
одбор:**

- *Др Ивана Веселиновић, доцент*
- *Јована Урошевић, асистент*
- *Александра Башић, асистент*
- *Кристина Ивановић, асистент*
- *Ивана Илић Савић, асистент*
- *Валентина Мартаћ, асистент*
- *Сташа Лалатовић, асистент*

УТИЦАЈ ПАНДЕМИЈЕ COVID-19 ВИРУСА НА ГЛУВЕ И НАГЛУВЕ АДОЛЕСЦЕНТЕ

Милена КОРДИЋ, Јасмина КАРИЋ, Ивана СРЕТЕНОВИЋ

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Апстракт

Адолесценција је период у коме се дешавају интезивне и динамичне био-психосоцијалне развојне промене. Формирање идентитета адолесцената у условима оштећења слуха чини овај развој осетљивијим. У ситуацији изазваној новим корона вирусом, долази до негативних промена у квалитету живота, нарочито у доменима социјалног и менталног функционисања појединаца, где пандемија оставља највеће последице. Створили су се нови изазови и тешкоће и у образовном систему, начинима комуникације, системима подршке. Циљ истраживања био је утврдити утицај пандемије COVID-19 вируса на глуве и наглуве адолесценте у оквиру квалитета живота кроз три различите перспективе. Прва је у односу на интеракцију са породицом, друга у односу на интеракцију са наставницима и трећа у односу на интеракцију са вршњацима (утицаји социјалних фактора у ужем и ширем окружењу).

За прикупљање података у овом истраживању користили смо модификовани упитник Youth Quality of Life – Deaf and Hard of Hearing (YQOL – DHH). Резултати истраживања указују да избијање пандемије COVID-19 вируса није у значајној мери утицало на процес образовања, контакте са вршњацима (социјалне контакте) и интеракцију са породицом глувих и наглувих адолесцената.

Због пандемије COVID -19 вируса дошло је до закључавања школа и интерната због чега су адолесценти преусмерени на онлајн наставу, а интезитет социјалних интеракција је смањен. У оваквим условима могу изостати подршка наставника и родитеља, опада квалитет образовања и социјалних интеракција што даље утиче на њихов квалитет живота. Резултати нашег истраживања су показали да квалитет живота глувих и наглувих адолесцената у оваквим условима није нарушен. Будућа истраживања могу се усмерити на ментално функционисање глувих и наглувих адолесцената како би се детаљније испитао утицај пандемије на њихов квалитет живота.

Кључне речи: *глуви и наглуви адолесценти, пандемија COVID-19 вируса, квалитет живота*

УВОД

COVID-19 је мултисистемска инфекција која превасходно напада респираторни систем, али изазива и бројне промене и компликације на већини системима органа. Пандемија COVID-19 је проглашена

11. марта 2020. године, а као изазивач је идентификован „severe acute respiratory syndrome coronavirus 2” (SARS-CoV-2) (Wang et al., 2021). Избијање пандемије услед заразних болести, негативно утиче на физичко, ментално и социјално функционисање појединаца и друштва

те има значајне економске последице (Cucinotta & Vanelli, 2020; Greco et al., 2020). Истраживања о утицају пандемије на квалитет живота популације, показују да пандемија највеће последице оставља у доменима општег здравственог стања и социјалног функционисања. Резултати већег броја студија потврђују негативан утицај пандемије COVID-19 на квалитет живота при чему је значајно смањено социјално функционисање и оштећено ментално здравље (Galea et al., 2018; Muyn, 2021).

Адолесценција подразумева биопсихо-социјални стадијум развоја између детињства и одраслог животног доба. То је период преласка из детињства у зрело одрасло доба. Сматра се да се прелазак из детињства у адолесценцију састоји од низа промена које се постепено дешавају, а обухватају аспекте индивидуалног понашања, развоја осећања и односа (Бојанин и Поповић Деушић, 2012). Током овог периода шире се интересовања и повећава број активности, мењају се представе о себи, животу, другим особама и свету који нас окружује. У току адолесценције постоји читав низ кључних процеса за даљи развој појединца, као што су процес осамостаљивања, посебно одвајања од родитеља, могући конфликти са родитељским и другим ауторитетима, развој сексуалности и развијање односа са вршњацима, формирање идентитета. Такође, ту су и бројне осцилације у сфери емотивног живота, веома интезивна проживљавања догађаја из средине која окружује адолесценте, читав низ негативних осећања, проблеми у понашању и друго. У овом периоду дестабилизује се психичко функционисање младе особе и постојећа психолошка равнотежа бива нарушена бројним конфликтима, сукобима

и недоумицама. Околина постаје нарочито важан фактор са изузетно позитивним, али неректо и негативним утицајима на развој адолесцената (Минић, 2010). Период адолесценције је додатно подложен осетљивијим развојним променама код оних младих појединаца који се развијају у условима које ствара стање какво је оштећење слуха.

Глуве особе, због присутних сензорних ограничења, наилазе на низ психолошких специфичности које их могу учинити рањивијим у поређењу са особама које чују и говоре. Познато је да оштећења слуха и вида могу изазвати когнитивне и социоемоционалне тешкоће, ограничену комуникацију, као и ниже самопоштовање (Shevchenko & Severnii, 2009).

Светска федерација глувих (World Federation of the Deaf – WFD) је у марту 2020. године, издала саопштење о већој рањивости глувих особа као маргинализоване групе током кризе изазване пандемијом. Истиче се да је неопходно омогућити глувим особама приступ информацијама и здравственим услугама на националним знаковним језицима, као и приступ свим облицима свакодневних животних активности, као што су образовање и друге јавне услуге, који могу бити представљени у различитим форматима током пандемије. Посебно треба обратити пажњу на импликације делимичног или потпуног затварања школа и проблеме са доступношћу онлајн наставе (Swanwick et al., 2020).

У току пандемије COVID-19 вируса дошло је до закључавања школа и интерната због чега су ученици били преусмерени на онлајн наставу и на стицање знања путем интернета. Да би овакав вид наставе и учења био ефикасан и да би се ученици што боље организовали у новим

условима за учење, било је неопходно да се ангажују и укључе и родитељи. То је представљало велики изазов за родитеље који нису упознати с коришћењем рачунара и поступцима мрежног учења, као и за родитеље који су упућени на рад од куће у којој се налази један рачунар при чему или ученик не похађа школу или родитељ не може правовремено обавити пословне обавезе (Burstrom, 2020). Дешава се да чланови породице који чују, а имају децу оштећеног слуха, имају ограничене начине комуникације са њима или минимално знање знаковног језика, што утиче на њихову помоћ и подршку деци приликом савладавања градива из матерњег језика и математике (Paul, 2009).

На основу резултата групе истраживача из САД који су истраживања спровели у априлу и мају 2020. године, установљено је да поред страха о могућности заразе и пандемији, главне бригае глувих и наглувих особа односе се на осећај усамљености, страх од изолације и немогућност учествовања у активностима у ужој и широј околини (Engelman et al., 2021).

Циљ нашег истраживања је био да утврдимо утицај пандемије COVID-19 вируса на квалитета живота глувих и наглувих адолесцената кроз три перспективе: у односу на интеракцију са породицом, у односу на интеракцију са наставницима и у односу на интеракцију са вршњацима (утицаји социјалних фактора у ужем и ширем окружењу).

МЕТОДОЛОГИЈА

Истраживање је реализовано у мају месецу током 2020/2021. школске године у Школи за оштећене слухом – наглуве „Стефан Дечански“ у општини Савски Венац у Београду. Узорак обухвата 49 ученика оба

пола, узраста од 12 до 18 година. Подаци су прикупљани анкетирањем ученика. За прикупљање података користили смо модификовани упитник Youth Quality of Life – Deaf and Hard of Hearing (YQOL – DHH), где су осмишљена и додатна питања која се тичу квалитета живота током пандемије COVID-19 вируса. Питања су конципирана тако да се квалитет живота посматра кроз три различите перспективе. Прва перспектива *Утицај породичне интеракције на квалитет живота глувих и наглувих адолесцената током пандемије COVID-19 вируса* односи се на степен пружања подршке од стране породице и ниво укључености у активности породице. Друга перспектива *Утицај степена подршке наставника на квалитет живота глувих и наглувих адолесцената током пандемије COVID-19 вируса* односи се на степен подршке који наставници дају у циљу бољег разумевања градива и степен слободе у комуникацији са наставницима. Трећа перспектива *Утицај социјалних фактора на квалитет живота глувих и наглувих адолесцената током пандемије COVID-19 вируса* подразумева степен приступачности техничких помагала који омогућавају комуникацију током пандемије, пружање подршке од стране социјалне заједнице у виду одговарајућих начина комуникације и прихваћеност од стране вршњака. Као референцу квалитета живота глувих и наглувих адолесцената користили смо податке истраживања необјављеног мастер рада из 2016. године, под називом „Утицај оштећења слуха на квалитет живота адолесцената“.

РЕЗУЛТАТИ СА ДИСКУСИЈОМ

Утицај породичне интеракције на квалитет живота глувих и наглувих адолесцената током пандемије COVID-19 вируса

Резултати нашег истраживања указују да породична интеракција позитивно утиче на квалитет живота глувих и наглувих адолесцената током пандемије COVID-19 вируса. Према подацима о степеноу задовољства већина глувих и наглувих адолесцената (59,18%) је изјавила да су имали велики степен подршке од стране родитеља током пандемије COVID-19 вируса. Када је у питању ниво укључености глувих и наглувих адолесцената у породичне активности током пандемије COVID-19 вируса, резултати су показали да већина испитаника (44,90%) изјављује да су редовно били укључени у активности своје породице током пандемије COVID-19 вируса. Нешто мањи проценат испитаника (38,77%) се изјаснио да су донекле и углавном били укључени у породичне активности, док 16,33% испитаника изјављује да су мало били укључени у породичне активности током пандемије COVID-19 вируса.

Утицај степена подршке наставника на квалитет живота глувих и наглувих адолесцената током пандемије Covid – 19 вируса

Резултати нашег истраживања указују на висок степен подршке наставника глувим и наглувим адолесцентима током пандемије Covid – 19 вируса. Највећи број глувих и наглувих адолесцената (67,35 %) изјавио је да се слажу са тиме да наставници у време пандемије пружају велику

и адекватну подршку током часова, као и да омогућавају боље разумевање градива. Када је у питању слобода у комуникацији са наставницима, испитаници су на ово питање приближно одговарали па према томе нешто већи проценат је изјавио да се у потпуности слажу (36,73%), затим следе испитаници који су подједнако дали одговоре да се донекле слажу и да се углавном слажу (30,61%) да могу слободно да комуницирају са наставницима о својим проблемима било личне било едукативне природе. Интересантно је да је најмањи проценат испитаника изјавио да се нимало не слажу (2,05%).

Утицај социјалних фактора на квалитет живота глувих и наглувих адолесцената током пандемије COVID-19 вируса

Резултати нашег истраживања показали су да социјални фактори позитивно утичу на квалитет живота глувих и наглувих адолесцената током пандемије. У овој категорији присутан је виши степен квалитета живота глувих и наглувих адолесцената у односу на очекивани. Иако се за COVID-19 везује нешто негативно, деструктивно и девастирајуће, из добијених података можемо закључити да и током пандемије глуви и наглуви адолесценти имају висок степен квалитета живота у одређеним пољима. Одговори највећег броја испитаника (40,82%) указују на висок степен коришћења технолошких помагала која им омогућавају комуникацију током пандемије COVID-19 вируса. Када је у питању прихваћеност од стране чујућих вршњака током пандемије највећи проценат глувих и наглувих адолесцената се потпуно слаже са тврдњом да су прихваћени (42,86%), затим следе испитаници који се

углавном слажу (34,69) и испитаници који се донекле слажу са тврдњом (22,45%). Из овога можемо да закључимо да глуви и наглуви адолесценти током пандемије COVID-19 вируса нису потпуно искључени и етикетирани од стране својих чујућих вршњака.

Наши резултати, са резултатима добијеним из необјављеног мастер рада се донекле подударају, иако се ради о два различита периода, пре и током пандемије COVID-19 вируса. Међутим, постоје ајтеми као што су: *Да ли им је било лако да започну комуникацију са људима које не познају током пандемије COVID-19? Током пандемије COVID-19 тешко ми је да разумем шта људи говоре, осећам се узнемирено када људи не разумеју шта покушавам да кажем, где је забележен низак степен квалитета живота.*

ЗАКЉУЧАК

Избијање пандемије изазване новим корона вирусом покренуло је низ истраживачких питања која настоје да открију последице које оваква ситуација са собом носи. Истраживања која су до сада спроведена показују да постоје значајне промене у квалитету живота читаве популације и да је пандемија COVID-19 вируса највећи утицај оставила на социјално функционисање и ментално здравље појединаца. Адолесценција са собом носи интезивне развојне промене, са оваквим променама, глуви и наглуви адолесценти се сада носе не само у условима које им је стање какво је оштећење слуха наметнуло већ и у условима пандемије што их чини осетљивијом и вулнерабилнијом групом појединаца. Главни центри дешавања односно примарни извори подршке, школе и интернати се затварају те глуви и наглуви адолесценти бивају препуштени својим

породицама и интернет конекцији. Иако су се под утицајем пандемије створили нови изазови и тешкоће у образовном систему, социјалном и менталном функционисању, начинима комуникације, системима подршке, наше истраживање је показало да је у оквиру три испитиване перспективе (утицај породичних интеракција, утицај степена подршке наставника и утицај социјалних фактора) квалитет живота глувих и наглувих адолесцената сасвим задовољавајући. Будућа истраживања могу се усмерити и фокусирати на ментално функционисање глувих и наглувих адолесцената како би се детаљније утврдиле последице и испитао утицај пандемије COVID-19 вируса на њихов целокупан квалитет живота.

ЛИТЕРАТУРА

- Asmundson, G. J., & Taylor, S. (2020). Coronaphobia: Fear and the 2019-nCoV outbreak. *Journal of Anxiety Disorders*, 70, 102196. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2020.102196>
- Bojanin, S., & Popović Deušić, S. (2012). *Psihijatrija razvojnog doba*. Institut za mentalno zdravlje.
- Burström, B., & Tao, W. (2020). Social determinants of health and inequalities in COVID-19. *European Journal of Public Health*, 30(4), 617-618.
- Bradarić-Jončić, S., & Mohr, R. (2010). Hearing impairment issues. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 53(2), 55-62.
- Chen, Q., Liang, M., Li, Y., Guo, J., Fei, D., Wang, L., He, L., Sheng, C., Cai, Y., Li, X., Wang, J., & Wang, J. (2020). Mental health care for medical staff in China during the COVID-19 outbreak. *The Lancet Psychiatry*, 7, 15-16. [https://doi.org/10.1016/s2215-0366\(20\)30078-x](https://doi.org/10.1016/s2215-0366(20)30078-x)
- Веселиновић И., Славнић С. (2015) *Увод у дефектологију*. Универзитет у

- Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
- Cucinotta, D., & Vanelli, M. (2020). WHO declares COVID-19 a pandemic. *Acta Bio Medica: Atenei Parmensis*, 91(1), 157.
- Galea, S., Merchant, R. M., & Lurie, N. (2020). The mental health consequences of COVID-19 and physical distancing: the need for prevention and early intervention. *JAMA Internal Medicine*, 180(6), 817-818.
- Greco, F., Altieri, V. M., Esperto, F., Mirone, V., & Scarpa, R. M. (2021). Impact of COVID-19 pandemic on health-related quality of life in uro-oncologic patients: what should we wait for?. *Clinical Genitourinary Cancer*, 19(2), e63-e68.
- Dong, M., & Zheng, J. (2020). Letter to the editor: Headline stress disorder caused by Netnews during the outbreak of COVID-19. *Health Expectations: An International Journal of Public Participation in Health Care and Health Policy*, 23, 259-260. <https://doi.org/10.1111/hex.13055>
- Engelman, A., Paludneviene, R., Wagner, K., Jacobs, K., & Kushalnagar, P. (2021). Food worry in the deaf and hard-of-hearing population during the COVID-19 pandemic. *Public Health Reports*, 136(2), 239-244. <https://doi.org/10.1177/0033354920974666>
- Isaković, Lj., & Kovačević, T. (2015). Communication of the deaf and hard of hearing-the possibilities and limitations in education. *Teme*, 39(4), 1495-1514.
- Išmiragić, A. (2012). Humane pretpostavke inkluzivnog obrazovanja učenika oštećenog sluha (Humane Assumptions of Inclusive Education of Hearing Impaired Students). *Život i škola*, 27(1), 94-103.
- Kadam, A. B., & Atre, S. R. (2020). Social media panic and COVID-19 in India. *Journal of Travel Medicine*, 27, taaa057. <https://doi.org/10.1093/jtm/taaa057>
- Kovačević, T. i Isaković, L. (2021). Gluve i nagluve osobe i pristup informacijama tokom pandemije Covid-19. U B. Jablan, N. Buha, M. Kovačević (Ur.), *Zbornik radova – Nacionalni naučni skup „Specijalna edukacija i rehabilitacija u uslovima pandemije Covid 19“*, (str. 65-75). Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Izdavački centar Fakulteta (ICF).
- Kritzer, K. L., & Smith, C. E. (2020). Educating Deaf and Hard-of-Hearing Students During COVID-19: What Parents Need to Know. *The Hearing Journal*, 73(8), 32. <https://doi.org/10.1097/01.hj.0000695836.90893.20>
- Minić, J. L. (2010). Adolescence: The crisis of a healthy personality. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, (40), 347-359.
- Myint, S. H. (1995). Human coronavirus infections. In *The Coronaviridae* (pp. 389-401). Springer, Boston, MA.
- Paul, P. V. (2009). Language and deafness. Jones & Bartlett Learning
- Shevchenko, Y. S., & Severnyy, A. A. (2009). Clinical assessment of children's mental disorders according to modern classifications. *Russian Journal of Social and Clinical Psychiatry*, 19, 29-33.
- Swanwick, R., Oppong, A. M., Offei, Y. N., Fobi, D., Appau, O., Fobi, J., & Frempomaa Mantey, F. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on deaf adults, children and their families in Ghana. *Journal of the British Academy*, 8, 141-165.
- Wang, Q., Davis, P. B., Gurney, M. E., & Xu, R. (2021). COVID-19 and dementia: Analyses of risk, disparity, and outcomes from electronic health records in the US. *Alzheimer's & Dementia: The Journal of the Alzheimer's Association*, 17(8), 1297-1306. <https://doi.org/10.1002/alz.12296>

THE IMPACT OF THE COVID-19 VIRUS PANDEMIC ON DEAF AND HARD OF HEARING ADOLESCENTS

Milena Kordić, Jasmina Karić,
Ivana Sretenović

University of Belgrade – Faculty of Special
Education and Rehabilitation

Abstract

Adolescence is a period in which intensive and dynamic bio-psycho-social developmental changes occur. The formation of adolescent identity in conditions of hearing impairment makes this development more sensitive. In the situation caused by the new corona virus, there are negative changes in the quality of life, especially in the domains of social and mental functioning of individuals, where the pandemic leaves the greatest consequences. New challenges and difficulties were created in the education system, communication methods, and support systems. The goal of our research was to determine the impact of the Covid-19 pandemic on deaf and hard-of-hearing adolescents in terms of quality of life through three different perspectives. The first is in relation to the interaction with the family, the second in relation to the interaction with teachers and the third in relation to the interaction with peers (influences of social factors in the immediate and wider environment).

A modified Youth Quality of Life – Deaf and Hard of Hearing (YQOL - DHH) questionnaire was used for data collection. The results showed that the examined factors within the set perspectives have a positive effect on the quality of life of deaf and hard of hearing adolescents in conditions such as the Covid-19 virus pandemic.

Due to the pandemic of the Covid-19 virus, schools and boarding schools were locked, due to which adolescents were redirected to online classes and the intensity of social interactions was reduced. In such conditions,

the support of teachers and parents may be absent, the quality of education and social interactions decline, which further affects their quality of life. The results of our research showed that the quality of life of deaf and hard-of-hearing adolescents is not threatened in these conditions. Future research can focus on the mental functioning of deaf and hard of hearing adolescents in order to examine in more detail the impact of the pandemic on their quality of life.

Keywords: *deaf and hard of hearing adolescents, the COVID-19 virus pandemic, quality of life*